

Sammenfattende vil jeg gerne udtrykke, at undervisningen i dansk retshistorie ved Københavns universitet virkelig har fået det »egnede læsestof«, som man efterlyste i 1960'erne, og som burde kunne begrunde, at faget nu omsider igen gjordes obligatorisk. Det er et meget levende og åbent materiale, som giver mulighed for en varieret og spændende lærerstyret undervisning, men som tillige er velegnet som grundlag for selvstudium og videregående skriftlige arbejder, individuelle såvel som gruppearbejder. Det er min opfattelse, at studerende ved andre universiteter, også uden for Danmark, kunne have glæde af at læse disse bøger som supplement til det egne pensum.

Inger Dübeck

Steinar Imsen: Arv, Annæmmelse, Valg. En studie i norsk tronfølgerett i tidsrommet 1319–1450. Oslo–Bergen–Tromsø, Universitetsforlaget 1972. 91 s.; n.kr. 24,-.

Som angivet i forordet er undersøgelsen koncentreret om selve Norges overgang fra arve- til valgkongedømme og prætenderer ikke at give udtømmende svar på andre spørgsmål vedr. den norske tronfølgeordning i senmiddelalderen. Problemstillingen nødvendiggør imidlertid, at ret meget af afhandlingen optages af det norske arvekongedømmes juridiske forudsætninger og den faktiske tronfølgepraksis tilbage fra 1319. Hvad de juridiske forudsætninger angår undlader forf. ud fra kildematerialets ubestrideligt fragmentariske og modsigende vidnesbyrd, at tage stilling til det omstridte spørgsmål om, hvorvidt det i det 14. årh. var arvefølgeoven af 1273 eller loven af 1302, der var gældende ret. Han hælder dog her nærmest til den overbevisning, at 1302-arveoven ikke har været anset for gyldig efter 1319. Med hensyn til 1343/44 går forf. mod den antagelse, at der juridisk set skal være fundet valg sted af Magnus Erikssons næstældste søn, Håkon til norsk konge; men han mener, at den politiske afgørelse, der har ligget bag aristokratiets godtagelse af tronskiftet, »i faktisk forstand synes å ha rommet et velgende element«. Hvad Margrethes tronbestigelse 1388 angår, har forf. denne begivenheds karakter af valg klart for sig, ligesom hans betegnelse af Erik af Pommerns tronbestigelse det følgende år, som en arv i juridisk, men et valg i politisk forstand, er velbegrunderet ud fra kildematerialet.

I debatten om eksistensen af en retsgyldig unionsaftale ved mødet i Kalmar 1397 argumenterer forf. udførligt mod Gottfrid Carlssons tese om en fuldgyldig mundtlig unionsaftale om fælles kongevalg. Han inddrager her en betydelig mængde kilder, herunder lens- og frelsebreve fra Erik af Pommerns regeringstid samt dronning Filippas livgedingsbrev. Hvad man imidlertid havde kunnet ønske havde været en stillingtagen fra forf.s side til det eneste ubestrideligt retsgyldige produkt af Kalmarmødet: kroningsbrevet, der giver Margrethe og Erik ret til at disponere over slottene ud over deres død og således indebærer en faktisk designationsret til kongemagten. Endvidere må forf. have overset, at der hentydes til samme designationsmulighed i den formentlig fra 1402 stammende engelske gesandtskabsindberetning, som han iøvrigt ret indgående behandler.

Naturligvis kan man hertil indvende, at denne designationsmulighed fra kongemagtens side kan have været ment som et middel til at forene norsk kongearv med svensk og dansk valgret. Men man får sine tvivl, når man læser de lensbreve fra perioden 1403–06, som også forf. behandler. At lade Katharina indtræde som designeret kan næppe siges at være i overensstemmelse med de norske arveregler, hverken dem af 1273, 1302 eller 1388. Særlig interessant i denne forbindelse er imidlertid en passus i to af de svenske breve (Sv. Diplom. I, nr. 429 og 531), hvori det siges, at de pågældende slotte efter Erik, Margrethe og Katharinas død skal holdes til dens hånd, som

de tre riger måtte »taga oc vntfa« til konge i samme tre riger. Hermed falder grundlaget bort fra forf.s påstand om, at lensbrevene ikke er relevante i norsk forbindelse, fordi de stammer fra de to valgriger. Ganske vist fremholder forf. som yderligere støtte for sin påstand, at vi ikke kender til lignende breve fra Norge, men hertil må bemærkes, at vi overhovedet ikke er i besiddelse af lensbreve fra Norge i denne periode, og desuden at dronning Margrethes instruktionsbrev for Erik med henblik på hans Norgesrejse fra denne tid omtaler Katharina på en måde, der tyder på hendes indsættelse som tronfølger også i dette land. Alt dette er naturligvis intet bevis for, at forf.s opfattelse af Norge som formelt arverige på dette tidspunkt er forkert. Men det må tages som udtryk for, at kongemagtens intensjoner på dette tidspunkt er gået videre end til at gøre den norske arvefølgeordning de facto gældende også i Danmark og Sverige.

På samme måde må der stilles spørgsmålstegn ved forf.s opfattelse af, at »Bugislavplanen«, således som den kommer til udtryk i livgedingsbrevet for dronning Filippa 1420, Filippas genbrev samt genbrevet for Orkenø fra bisp Thomas de Tholach 1423 (henhv. Sv. Dipl. nr. 2792 og 2793 og Dipl. Norv. II nr. 670) forstærker indtrykket af Norge som arverige. For nok skulle valget i tilfælde af hertug Bugislavs død holdes inden for den pommeranske slægt, men der er ikke indføjet nogle clausuler, der kan sikre, at valget vil være i overensstemmelse med den norske arveordning, ligesom bestemmelsen udelukker en person, der efter norsk tronfølgeret ikke kunne lades ude af betragtning: Eriks søstersøn Kristoffer af Bayern. Det må derfor anses for at være en fordrejning af problemstillingen, når forf. konstaterer, at det var den norske tronfølgeordning, der truede den svenske og danske valgriksordning i tiden frem til 1434; det må være rigtigere at betragte *både* den danske og svenske valgordning og den norske arveordning som truet af kong Eriks pommeranske dynastipolitik.

Derimod mener jeg forf. har ret i det synspunkt, at Norge under oprørene i 1430-erne fra dansk og svensk side har været anset for at have en mere problematisk successionsretlig stilling end de to andre unionsriger. Spørgsmålet er imidlertid, om det just er i Norges status som arverige, at man skal se forklaringen på landets fastholden ved kong Erik, efter at Danmark og Sverige har opsagt troskaben til ham. Forf. har selv studset over en forpligtelse til troskab mod Bugislav i tilfælde af kongens død, som er indeholdt i hans udnævnelsesbrev til Sigurd Jonsson som drottsete 1439; den burde jo have været overflødig. Forklaringen herpå turde være, at kongen ikke mere anså den norske arveordning for gældende, eller i det mindste ikke i sig selv nogen tilstrækkelig garanti for Bugislavs tronfølge.

M.h.t. Kristoffer af Bayerns tronbestigelse skelner forf., ligesom ved tronskifterne 1388/89, mellem et faktisk politisk og et formelt plan. Også nu skulle der være tale om et valg i politisk, men en arv i formel henseende. At der skulle være tale om arv begrundes dels med ordet »anama« i almuerepræsentanternes fuldmagtsbrev fra 1442, dels med, at der ikke foreligger noget valgbrev fra rigsrådets side. Selv om man hertil kan indvende, at det er en lovlig vidtgående slutning på grundlag af et så vagt ord i en enkelt kilde, må det indrømmes forf., at kildegrundlaget i hvert fald ikke rummer noget bevis for valgrigets indførelse i juridisk forstand 1442.

Straks mere betænkeligt er det, når forf. vil benytte rigsrådets brev til almuen i Skienssyssel 3.7.1449 som bevis for en arvelig succession på det formelle plan; thi nok tales der kun om »anammet«, og Christiern omtales som »næst boren til Norges rijkæ«, men samtidig henvises der til et vedlagt brev fra Christiern, som efter ordlyden næppe kan være andet end håndfæstningen af samme dato, og i denne betegnes Norge udtrykkeligt som frit valgrike. Forf. synes ikke at have bemærket forbindelsen mellem de to dokumenter og har muligvis derfor for kraftigt understreget diskrepansen mellem

dem. Uforenelige er de imidlertid ikke, hvis man tænker på dansk tronfølgepraksis. Her er der ingen tvivl om rigets formelle status som valgrige; men det synes at være en uomgængelig kvalifikation, at tronkandidaten er af dansk kongeblood. Christiernes slægtskab med den norske kongeslægt begrundes ikke blot med slægtskabet med Erik, men tillige med slægtskabet mellem Eriks og Christiernes mødrene slægter, just den del af begges aner, der løber sammen i Håkon V's datterdatter Eufemia. Slægtskabet er for langt ude til at give arveret i arvelovens forstand, men den direkte nedstamning fra en norsk konge er en realitet. Antager man den danske tronfølgetradition som model for Chr. I's adkomst til den norske trone, bliver det såkaldte præsentationsbrev af 1.8. 1450 i forbindelse med Christiernes kroning, med dets omtale både af valg (elegimus) og slægtskabsforhold, klart forståeligt. Det behøver ikke at udlægges som en »juridisk fortolkning af det *politiske* faktum som lå bak riksrådets annæmmelse 3.6.1449«. Forf.s synspunkt er så meget mere forunderligt, som han i sin iøvrigt på mange måder fortræffelige analyse af de unionspolitiske forudsætninger for Bergentraktaten i høj grad er inde på tanken om dansk og svensk konstitutionel tradition som ophav for den nye norske valgordning 1450.

Konklusionen af disse betragtninger må blive, at forf. i sit ønske om klart at adskille et formelt og et faktisk politisk plan er blevet tilbøjelig til at tolke kilderne ud fra en for rigoristisk opfattelse af det formelle plan. Derimod virker hans opfattelse af Norge som et valgrige på det faktisk-politiske plan gennem hele perioden med rigsrådet som det organ, der sædvanemæssigt sørger for, at tronen bliver besat, som en frugtbar betragtningstype, ligesom også hans opfattelse af kongestekja-ordningens udvikling til et consensusinstitut, der var et nødvendigt led i tronfølgeordningen, virker plausibel. Derimod må man savne en samlet vurdering af kongemagtens politik og interesser i forbindelse med den stedfundne udvikling. For at bruge forfatterens distinktion mellem et formelt og et faktisk politisk plan: spørgsmålet er, om der ikke også inden for sidstnævnte plan gør sig en reel opdeling i et faktisk og et formelt niveau gældende? Rigsrådets deltagelse i tronskifteproceduren ved begivenhederne 1388/89 lader i hvert fald det spørgsmål stå åbent, om det egentlig var dette organ, der traf de egentlige politiske beslutninger, eller om disse ikke i virkeligheden blev truffet i en væsentlig snævrere kreds: Margrethe og eventuelt en eller et par stykker af hendes nære rådgivere. Endelig må det anses for en mangel, at spørgsmålet om den norske successionsretlige udviklings placering i den almeneuropæiske tradition overhovedet ikke bliver rejst.

Karsten Fledelius

Eric Anthoni: Finlands medeltida frälse och 1500-talsadel. Svenska Litteratursällskapet i Finland, Helsingfors 1970. 430 s.

Nok var Finland, det datidige »Østerland«, i middelalderen på alle måder en del af det svenske rige, og følgelig var da også den finske adel blot et lokalt udsnit af Sverrigs adel. Alligevel viser det sig fra tidligste tid, at Finland som et afsidesliggende, vel afsluttet grænseområde udviser adskillige særtræk, der naturligvis skal søges forstået på baggrund af hovedlandets struktur, men som – ikke mindst på grund af områdets over-skuelige karakter – i praksis har vist sig at udgøre et frugtbart objekt til ud over det rent lokalhistoriske studium af et grænseområdes elite at kunne give særdeles vægtige bidrag til udforskningen af nordisk adel i almindelighed og til lavalens historie i særdeleshed. Få har som professor Eric Anthoni forudsætningerne for at løse denne opgave; alene litteraturlisten opregner halvhundrede citerede afhandlinger fra hans hånd,